

Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение
«Детский сад №35 «Северная сказка» городского округа «город Якутск»
(МБДОУ «Д/с №35 «Северная сказка» ГО «город Якутск»)

УТВЕРЖДАЮ:
Заведующий
МБДОУ ДС-№35 «Северная сказка»
Мордовская Н.И.

**«Сахалыы остуол оонньуулар»
оскуола иннинээҕи саастаах
оболор интеллектуальной
дьобурдарын сайыннарыыга"**

(тырыыңка, күөрчэх ытыйыыта)куруһуок үлэтин
былаана

«Хотугу остуоруйа» оҕо сайдар
уьуйаанын иитээччитэ:
Татаринова Л.Ю.

Ийнээбитэ

Кирии тыл.....	3
Курууок сыала соруга.....	5
Уопсай уонна анал физическэй бэлэмнээһин.....	6
Курууок кэскиллээх былаана.....	6
Кэтэһилибит түмүк.....	8
Программаны үөрэтии мониторинг.....	8
Тумук.....	11
Туяаныллыбыт литература.....	11

Кири тал

Кири тэрүөжүттэн информация эйгэтин ортотугар түбэхэр. Кири айылжаттан айдарбытынан тулатыгар баар информацияны сүрүннээн- хаража көрөрүнэн, кулгаажа истэринэн, илиитэ тийэринэн, амсайан- сытыржаан, бири тылынан эттэххэ тас эйгэ дьайыылары этинэн-хаанынан ылынар. Ол эрээри кири кыажа итинэн эрэ бүппэт. Кири кирибит информацияны сааһылаан, бэрийэн, сайыннаран атын информацияны оңорон таһаарар органнаах. Ол- мэйии. Кири- аймах сайдыта- бу өркөн өй ситиһитэ. Онон, билигин, биһиги иннибитигэр мэйии информацияны туһанар дьоруун өссө үрдүк таһымна таһаары- логическай уонна алгоритмическай толкуйдааһыңна, өйтөн айыыга, бириэмэни көдүүстээхтик туһаныга үөрэни уонна үөрэти сорууга турар. Ол инниттэн билиңни оқолор мэйиилэрин олох кыра саастарыттан эрчийиэххэ наада. Итиннэ улахан көдүүһү остуол өй ооньуулары сайыннары, киэңик таржаты биэриэжэ. Ожо да, улахан да кири сынналарын, иллэң кэмнэрин көдүүстээхтик атааралларыгар өйү сайыннаран олус туһалаахтар. Психологтар этэллэринэн өй уустук ооньуулар кири айар дьоруун сайыннаран, сөптөөх быһаарынылары ыларга үөрэтэр, толкуйдааһын культуратын уонна дьссипилинэтин иитэр. Кири кири характерын эмиэ чочуйар, болжомтону уонна билбити умнубат дьоруун сайыннаран, кири сыннатар уонна улахан дуоһуйууну биэрэр. Иитэр суолтатынан кири-кири быһыытынан үүнүүтүгэр- сайдытыгар улахан оруолу ылар. Ожо өйүн олох кыратыттан эрчийэргэ интеллектуальнай ооньуулар ордуктар. Бу ооньуулар олохтон, остуоруйаттан, мультиктартан ылыллыбыт ханнык бажарар экирэтиилээх түгэннэргэ оложуран ожо өйдүүрүн уонна умсугуйарын курдук гына айыллыахтарын сөп. Оқолор ооньуулары өр буола-буола ооньуур буоллахтарына соччо оннук ылымматтар, тартаран ооньуоботтор. Итинтэн оқоллор ооньуулары сөбүлээбэттэр диэн алжас өйдөбүлү ылыахха сөп. Оқолор төһө элбэхтик, үһуннук ооньуулар да, соччонон ол ооньууга абылаталлара, күрэхтэһэн, тартаран ооньуулар улаатан иһэр. Ити саарбажа суох. Ооньууга улгумнук кыттар, оқолору кытта бииргэ сылдьар, ооньуур кириэхэ үтүө сыһаннаах, аламажай майгылаах- суобастаах кири киригэ буола улаатар. Оттон туһунан дууданар, оқолортон куруутун дьалты буолар ожо араас түктэри дьайыылары оңорор буолааччы. Ол иһин итинник ожожо бэйэ болжомтотун уулар, ооньууга кытыннаран, сыһыан кири түктэри кэмэлдытинр умуннарыахха сөп.

Тырыынка (лучинки)

Ооньуоччулар икки эбэтэр хас да буолуохтарын сөп. ооньуоччу, ытыыгар тутан баран, остуолга уеьэттэн кутар. Кытытыгар туспуттэрин бэйэтигэр ылаттыыр. Бэйэ- бэйэлэригэр сытар тырыынкалары бири тырыынканын көмөлөһүүнэрэн атыттары

таарыйбакка эрэ ылаттыахтаах. Усулуобуйата: аттыгар сыталлары халбарытыма.
Кыаттарар түгэннэ ооннооччу уларыйар. Бүтэһик тырынкаба диэри оонньоуллар

Куерчэх (мутовка)

Оонньооччу куерчэби ытыынан эргитэр. Кимиэнэ теьеннен ер эргийэр, да кини кыайар.

Куруһуок сыала: Тырыынка уонна куерчэх ытыйыы оонньууларын дириҥэтэн үөрэтии

Соруга:

1. Өбүгэлэрбиттэн тийэн кэлбит сахалыы остуол оонньууларын (тырыыңка, күөрчэх ытыйыыта) кытары билиһиннэри.
2. Сахалыы остуол оонньууларын сатаан оонньуурга үөрэтии.
3. Сахалыы остуол оонньуулар оҕолор эттэрэ- сииннэрэ, өйдөрө- санаалара, майгылары- сигилилэрэ сайдарыгар туох сабыдыаллааҕын өйдөтүү.
4. Өбүгэлэрбит илдьэ кэлбит оонньууларын харыстаан илдьэ сылдьарга итии.
5. Или кыра мотуорикатын сайыннар

Бу программаны олоххо киллэри түмүктэрэ буолаллар: Араас табымнаах конкурстарга кытты.

Дьарыктанарга оонньуу матырыйаала: Остуол, олоппостор, тырыынка, куерчэх ытыйыы

Биир дьарык уһуна: 25 мүнүүтэ

Бөлөххө оҕо ахсаана: - оҕо ахсаана оҕо баҕатыттан көрөн уларыыйан сөп.

Дьарык формалара: индивидуальной уонна групповой.

Дьарык ньымата: Сахалыы остуол оонньууларыгар интэриэһи тардар инниттэн дьарык, итии уонна чэбдигирдэр соруктары ытты араас көрүнүн уонна ньымаларын туттарга сүбэлиир.

Уопсай уонна анал физическэй бэлэмнээһин

	Бэлэмнэнии көрүҥнэрэ	Бэлэмнэнии ис хобооно	Улахан белех
1	Илиинэн, тарбахтарынан эрчилли	Легкий массаж пальцев. Сгибание и разгибание пальцев. Упражнения с предметами: - перебирание круп, зёрен; - шнуровка на специальных рамках; - застёгивание и расстегивание пуговиц; - плетение косичек	Дьарыктаах буолууга бэлэмнэнии бары көрүҥнэрэ туһааннаабынан организмы толору бэлэмниир уонна ол эбэтэр атын хаачыстыбалары толору бэлэмниир сыалтан хас биирдии дьарык сабаланыытын бэлэмниир чаастарыгар ытыллар
2	Упражнения для мышц рук и плечевого пояса Киһи илиитин уонна саннын биилинин эрчиллиитэ	Упражнения с предметами: - перебрасывание мяча с одной руки на другую перед собой; - подбрасывание мяча верх и ловля; - упражнения мячами с напарником; - перебрасывание палочки с одной руки на другую перед собой; - подбрасывание палочки и ловля	Все виды подготовки в сочетании проводятся в начале, т.е в подготовительной части каждого занятия с целью разогрева мышц для полноценной подготовки организма к занятию и развития тех или иных качеств, необходимые для игры
3	Упражнения для мышц туловища и шеи Моой уонна туловище эрчиллиитэ	Индивидуальные упражнения без предметов и с предметами: - наклоны вперёд, назад, вправо, влево без предмета; - наклоны вперёд, назад, вправо, влево с предметом; - наклоны и повороты головы	
4	Упражнения для мышц ног и таза Еттук уонна атах эрчиллиитэ	приседания в различных исходных положениях; - подскоки; - ходьба; - бег	
5	Подвижные игры и забавы Хамсаныылаах оонньуулар	различные игры народа саха и других народов; - комбинированные эстафеты	

Куруһуок кэскиллээх былаана

Бй	Тиэмэтэ	Сыала	Улэ ис хобооно	Иңэриллэр сатабыллар

Алтынны	«Куерчэх ытйыы» «Тырыынка»	Сахалыы остуол оонньууларын арааһын оҕолорго билиһиннэри.	-Куруһуокка сылдыар оҕолору талыы -Куерчэх ытйыы уонна тырыынка туһунан кэпсээһин, билиһиннэри -Биирдиилээн оонньоон көрдөрүү. -Бэйэ-бэйэлэрин кытта оонньообун - Оонньоу быраабылатын кытары билиһиннэри, ейдетеэбун. - Тарбах оонньоуулар	Истии Болҕойуу Көрүү-истии Тутан- хабан көрүү Тэңнээһин Кэпсээһин Билсигии
Сэтинньи	«Куерчэх ытйыы» «Тырыынка»	- Күөрчэх ытйыыта уонна тырыынка оонньоуну кытта билсигии - Оонньоу быраабылатын ейдеебун	-Оҕолор илиилэрин дьарыктаабын оонньотообун. -Бэйэ-бэйэлэрин кытта куоталаабыы -бириэмэбэ оонньоон көрүү - Оонньоу хаамыгытын көрдөрүү -Бэйэ бэйэни кытта туспа оонньообун - Хамаанданы талыы - Түргэнник оонньоуу ситигии - Тарбах оонньоуулар	Болҕойуу Быһаартарыы Эргитии Тарҕатыы Торумнааһын Сыыйа тардыы Таба көрүү Талы Ааҕыы Таһаарыы
Ахсынньы	«Куерчэх ытйыы» «Тырыынка»	- Түргэнник уонна сатабыллаахтык оонньообун - Септеех тумуккэ кэли	- Бэйэ бэйэни кытта туспа оонньообун - Күрэхтэһиигэ бэлэмнэни. - Бэйэ-бэйэлэрин кытта курэхтэһии - Биримэбэ оонньообун - Соревнование внутри сада - Хамаанданы талыы - Хамаандаҕа киирбит оҕону керунунэн туспа эрчийии - Көрүңэринэн хамаанда талыыта - Тарбах оонньоуулар	Болҕойуу Эргитии Тарҕатыы Торумнааһын Сыыйа тардыы Таба көрүү
Тохсуньу	«Куерчэх ытйыы» «Тырыынка»	Түргэнник уонна сатабыллаахтык оонньообун уонна курэххэ бэлэм буолуу	- Күрэхтэһиигэ бэлэмнэни. - Бэйэлэрин икки ардыларыгар күрэхтэһии. - Соревнование внутри сада - Группанан оонньоулар. - Биримэбэ оонньообун, түргэнник оонньоуу ситигии - Тарбах оонньоуулар	Бөлөхтөөһүн Элбэтии Хабыы Тэңнээһин Быраҕыы Түргэтэһин
Олунньу	«Куерчэх ытйыы» «Тырыынка»	- Биримэнэн сепке оонньообун - Оҕолор дьобурдарын арийыы	- Биримэбэ оонньообун - Бэйэ икки ардыгар куоталаабыы - Группанан оонньоулар. - Күрэхтэһиигэ бэлэмнэни - Тарбах оонньоуулар	Түргэтэһин Хомуйуу Барыллааһын
Кулун тутар	«Куерчэх ытйыы»	- Атын оҕолору өйдүүр- өйүүр, дьобурдарын сайыннараабын - Оҕолор дьобурдарын арийыы	(Күөрчэх ытйыыта оонньоута, быраабылата) биримэбэ оонньообун, түргэнник хомуйа үөрэни. - Тарбах оонньоуулар	Эргитии Сыыйа тардыы Торумнааһын Таба көрүү Талы Ааҕыы Таһаарыы

Муус устар	«Куерчэх ытыйы» «Тырынка»	- Оолор дьобурдарын арийы	- Бириэмэҕэ оонньоохун, Түргэнник оонньоуру ситиһи - Группанан оонньоулар. - Тарбах оонньоулар	Хомуллуу Түргэтэһин Тэңнэһин Куоталаһы Барыллааһын
Ыам ыйа	«Куерчэх ытыйы» «Тырынка»	- Оолор дьобурдарын арийы	-Күөрчэх ытыйыта оонньоуга күрэхтэһи -Тырынкаҕа күрэхтэһи - Хамаандаҕа киирбит оҕону керунунэн туспа эрчийи - Бэйэ -бэйэни кытта куоталаһы - Тумук таһаарыта - Тарбах оонньоулар	Хомуллуу Барыллааһын Сылыктааһын Ырыты Көрүү Сыһаны булуу Аҕы Бөлөхтөөһүн

Кэтэһилибит түмүк:

Күрэхтэргэ кыттааһын
Оло аһааны сепке ааһытын ситиһи
Бэйэ бэйэни кытары алтыһы
Бииргэ бодорууу
Бииргэ ооннуурга уерэни
Сөптөөх түмүгү ситиһи

Программаны үөрэтии мониторинг

Кердоруулар	Урдук таһым	Орто таһым	Намыһах таһым
Хамсаны координациятыгар эрчилли.	Улахан киһи кемете суох оҕо соруудаһы толорор.	Оҕо бэйэтин соруудаһын толорор, соробор эбии быһааран биэриигэ учугэйдик толорбот.	Оҕо улахан киһи кеметүнэн эрэ толоруулар эбэтэр төрүт толорбот;

Диагностика соруудаһа:

Хас биирдии оҕо бэйэриллибит блоктартан кэккэ соруудаһа толорорго этиллэр, онно иитээччи туһааннаах баллы туруорар:

- 1 балл – оҕо улахан киһи кеметүнэн эрэ толоруулар эбэтэр төрүт толорбот;
- 2 баал – оҕо бэйэтин соруудаһын толорор, соробор эбии быһааран биэриигэ учугэйдик толорбот.
- 3 баал – улахан киһи кемете суох оҕо соруудаһы толорор.

1 соруудаһа: Хамсаны координациятыгар эрчилли.

"Ытыс, сугурук, ойос".

Оҕо остуол сирэйигэр ус соруудаһы керер, бэйэ- бэйэлэрин утумнаахтык атаһаһаллар (ойос, ытыс, сугурук). Иитээччини кытары оҕо тэңнэ толорор. Оҕо өйүгэр эрчиллини тутуохтаах 1, 2, 3 аһаанынан толорор. Боруобаһа бастаан уна илиитинэн, онтон ханас илиитинэн, онтон икки илиитинэн толоруулар.

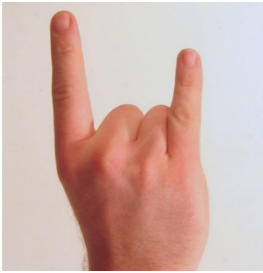
Иккис соридах: Тарбах фигуратын хатылааһын.

Иитээччи бу фигуралары тарбахтартарынан көрдөрөр, онтон оџо утуктуехтээх «Коза» (икки тарбах – ыйар уонна аата суох тарбах уеџэ кереллер, улахан тарбах орто тарбаџы уонна аата суох тарбаџы тутар).

«Куобах» (ортоку уонна ыйар тарбах уеџэ кереллер, улахан тарбахпытынан аата суох тарбаџы уонна кыра тарбаџы тутабыт).

«Вилка» (үс тарбах уеџэ кереллер– ыйар, орто уонна аата суох, улахан тарбах кыра тарбаџы тутар).

«Рояльга оонньооһун " (уна илииттэн саџалаан кыра тарбахтарынан, остуолга охсуолуур онтон хаґас илиитинэн салџыыр) остуолга тарбахтары учаратынан охсуу.

Уџус соридах: «Кыптыыйынан быһыы".

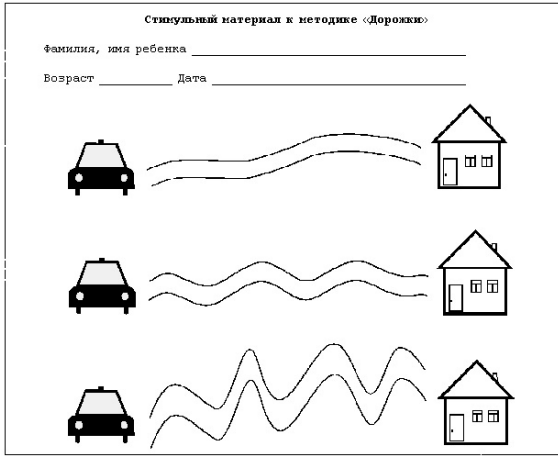
Лиис кумааџыга араас фигуралар, линияларынар уруһуйдаммыттарын. Оџо контуранан кырыйахтаах

Тердус соридах:

«Суоллар» методика (Л. А. Венгеринэн)

Уруһуйга суоллар ойууламмыттар, биир уһуктарыттан массыыналар тураллар, дьџэ аттыгар суол устун "хаамыахха" наада. Суол уруџуйа уустугулар. Оџо суолтан тахсыбакка эрээри дьџэ диэри тийџиэхтээх.

Сыанабыл:

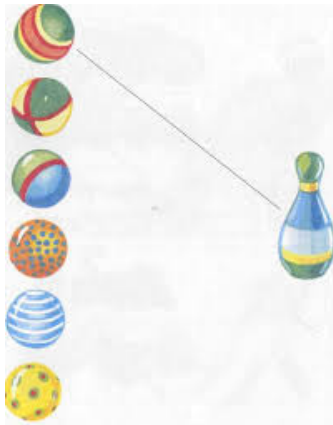
3 балл – алҗаһа суох;

2 баал – оҕо 1-2 төгүл линия кыраныссатыттан таҕыста;

1 балл- 3 оҕо линия кыраныссатыттан таҕыста.

Бэһис соруудах: «Мээчик» Методиката

Ойууга кизгли уонна мээчик ойууламмыт. Оҕоҕо кизгилгэ мээчиктэри «кэбиннэриэхтээх, о. э. харандааһынан быһа тардан араарбакка уруууйдуохтаах.

Сыанабыл:

3 баал-бары линиялар уруууйдаммыттар

2 баал -1-2 сыһа- халты баар

1 балл- 3 уонна онтон элбэх алҗас баар

Тумук:

Сахалыы остуол оонньууларыгар анаан кыра мотуориканы сайыннарыыга улахан бөлөх иитиллээччилэригэр мониторинг ытылынна, кыра мотуорика таһыма үрдээн, тарбахтарын улэтэ сайдан, оонньууллара ордук буолбут.

Ол курдук, «куерчэх», «тырыынка» остуол оонньууларын тэрийэн, иитээччи кырачаан оҕолор оонньууларын үөрүйэхтэрин сыаллаан- соруктаан тэрийдэ. Төрөппүттэргэ оҕолорун кытары дьиэлэригэр остуол оонньуутун оонньууларын рекомендациялыбыт, ону тэнэ күрэхтэргэ элбэхтэ кыттыыны ылалларыгар, уопуту үллэстиигэ. Республика, куорат уонна да таын конкурстарга кыттар бэйэ сыанабылы үрдэтиигэ тобоостоох.

Туһанар литературам:

П.К. Васильев «Сахалы оонньуулар» Дьоккуускай 1992 г.

А. Федоров «Ебугэлэрбит оонньуулар» Якутскай 1990 г.

Интернет источник.

